

Організаційно-технічні засади діяльності шкільного музею етнографії та фольклору

*Музей, як дерево, виростає із землі,
що породила життя,
яке зберігає пам'ять вічної людини*
М. Сікорський

Український народ тільки недавно став самостійним творцем нової історії та майбутнього. Багатство витоків і досягнень минулого яскраво стверджують багатогранність і невичерпність народної душі. В основі життя нинішнього покоління лежать дві головні ідеї – ідея розбудови Української держави та ідея демократії. Відродження України передбачає, передусім, розвиток духовної культури народу, формування національної свідомості, тому виховання нашої молоді має бути національним. Адже тільки та людина, яка буде знати історичний тернистий шлях українського народу до свободи, буде по-справжньому дорожити її незалежністю.

Нині значно посилився інтерес усіх верств суспільства до першовитоків і джерел своєї історії до вивчення історії рідного краю, його звичаїв, традицій і обрядів. Бо, як відомо, любов до рідної землі, до Батьківщини – одне з найсвятіших почуттів, які кожна людина проносить крізь усе своє життя. Адже любов до Батьківщини починається з любові до сім'ї, родини, звичаїв і традицій свого народу. Витоки патріотизму починаються там, де людина вперше усвідомила себе особистістю, де відчула красу і безмежжя рідної природи. Краєзнавство тому й користується такою популярністю та любов'ю в народі, що відгукується на найтонші порухи людської долі. Далеко не кожна галузь науки здатна так органічно поєднати минуле, сучасне та майбутнє, відкрити нове у начебто давно відомому, промовляти безпосередньо до сердець.

Краєзнавство – це і наука, і мистецтво донесення до широкого загалу особливостей історичного процесу. Неможливо переоцінити його виховну роль і моральну віддачу, адже це реальний інструмент концентрації суспільної енергії навколо пріоритетних завдань збереження історико-культурної спадщини та довкілля.

Державною програмою освіти передбачено значно поглибити і поширити виховання засобами краєзнавства молоді, яку втрачаємо в сенсі національно-патріотичної свідомості через засилля в друкованих виданнях, на телебаченні, в кінематографії згубних для ще не сформованої психіки підростаючого покоління чужоземної масової субкультури, пропаганди

способу життя, що не відповідає менталітету української нації. На жаль, у наш час відсутня організація, яка б системно займалася питаннями виховання молоді. При цьому зазначимо, що, засудивши все погане, що було в минулому, сучасники, на жаль, не взяли хорошого, передовсім героїчних традицій молоді попередніх поколінь. Як відомо, історія всіх країн і народів свідчить про те, що міцність кожної нації, її існування ґрунтуються на патріотизмі, духовності, на любові її народу до своєї історії та культури. Відродженню історичної пам'яті, духовності і національної гідності має сприяти історична наука й її складова частина – історичне краєзнавство.

Шкільне краєзнавство – ефективний засіб формування у школярів наукового світорозуміння і світосприйняття, пізнання довкілля, прилучення до світової цивілізації, національної культури, традицій, звичаїв, природи, побуту населення рідного краю, виховання свідомого громадянина – патріота.

1. Значення шкільного музею етнографії і фольклору в системі навчально-виховного процесу

Шкільний музей відіграє значущу роль у роботі загальноосвітнього навчально-виховного закладу.

Музей – важливий фактор формування суспільної активності школярів, він дає можливість багато бачити власними очима і це робить його могутнім засобом переконання, агітації і пропаганди. Це лабораторія, і саме тому, у цих закладах створюються сприятливі умови для індивідуальної і колективної творчості учнів, які допомагають прививати дітям уміння самостійно орієнтуватися у потоці наукової і політичної інформації.

Практика роботи музею викликає у дітей велику зацікавленість до тієї інформації, яка в них закладена. Експозиція, фонди музею залучають їх до роботи не тільки у час позакласних занять, але й на уроках з різних предметів. Це дозволяє підтримувати в учнів інтерес до пошукової роботи. Шкільний музей став важливим виховним центром по залученню юних до вивчення життя і подвигу попередніх поколінь.

З наймолодшого віку в дитини формується любов до прекрасного, до природи нашого краю, почуття відповідальності за розумне використання її багатств, устремління до активної участі в охороні навколишнього середовища.

Створені музеї, як правило, багатoproфільні, це історико-етнографічні, історико-краєзнавчі, народознавчі, побуту та інші. Переважна більшість з них мають розділи, які носять напрямок бойової та трудової слави. Правильно сказано "не знаючи минулого, не можна будувати майбутнє".

Як показав досвід, на базі музеїв педагоги проводять значну роботу щодо виховання підростаючого покоління в дусі любові до Батьківщини, до свого краю, до свого народу. Вони розуміють, що з дитячих років, зі шкільної лави формується у молоді любов до прекрасної природи нашого краю, почуття відповідальності перед собою, перед майбутнім поколінням.

Що дають музеї учням? Працюючи в них, вони одержують навички творчого мислення, самостійного пошуку необхідної інформації, вчаться застосовувати діалектично-матеріалістичний підхід до аналізу конкретних явищ природи фактів суспільного життя.

Шкільна практика і педагогічний експеримент виробили значну кількість методичних прийомів, видів і форм навчально-виховної роботи у музеї, це урок-екскурсія, бесіда, конференція, зустріч, самостійна робота учнів з музейними матеріалами та інше, або проведення уроків, занять та ін. у класі (навчальному кабінеті) з використанням оригіналів і копій, спеціально підготовлених виставок і монтажів. Урочна робота шкільного музею повинна виступати в органічній єдності з позакласною. Важливе місце в роботі музею займає екскурсія. І це закономірно, так як музейна експозиція і екскурсійний метод взаємопов'язані. Юні екскурсоводи і лектори складають значну частину музейного активу.

Музей повинен бути місцем проведення різних бесід, зустрічей, гурткових занять, учнівських зборів, заочних екскурсій і мандрівок у період підготовки і проведення різних свят.

2. Мета і завдання шкільного музею етнографії та фольклору

Положення про шкільний музей етнографії і фольклору визначає його як одну з форм роботи, спрямованої на розвиток творчої самодіяльності, громадської активності учнів. Воно реалізується в процесі збирання, вивчення, обробки, збереження, оформлення та пропаганди матеріалів-першоджерел історії природи і суспільства, що мають виховну та науково-пізнавальну цінність.

У роботі музею широко застосовуються різноманітні форми і методи навчально-виховної роботи (екскурсії, виставки, колекціонування тощо). Шкільний музей, використовуючи їх комплексно, робить більш ефективними, діловими. Це, звичайно, не означає, що музей може замінити всі форми навчально-виховної роботи. Кожна з них розв'язує свої завдання і відрізняється від шкільного музею. Так, виставочна робота має багато спільного з музейною, але не передбачає постійного збереження матеріалів. Їй властиві інші методи обробки та експонування матеріалів.

Шкільний краєзнавчий музей — організаційний центр краєзнавчої роботи школи. Він є ефективним осередком навчання. Експозиція музею дає змогу з найбільшим ефектом використати ілюстративний матеріал для глибокого засвоєння учнями на уроках шкільної програми з географії. Музей відкриває також великі можливості для організації самостійної творчої роботи учнів. Після проведення екскурсій і туристських походів по рідному краю у школі накопичується багато краєзнавчих матеріалів.

Шкільний музей є однією з форм розвитку творчої самодіяльності і громадської активності учнів у процесі збирання, дослідження, обробки, оформлення і пропаганди матеріалів з історії природи і суспільства, які мають виховну і науково-пізнавальну цінність.

Мета і завдання музею — сприяти формуванню в учнів патріотизму, розширенню їхнього світогляду і вихованню пізнавальних інтересів і здібностей, розвитку суспільно-політичної активності, виробленню практичних навичок пошуково-дослідницької роботи, вдосконаленню навчально-виховного процесу. Він є базою для здійснення краєзнавчого принципу у навчанні та вихованні школярів.

Основними завданнями етнографічного музею етнографії та фольклору є:

залучення молоді до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідницької роботи;

- ❖ формування в молоді соціально-громадського досвіду на прикладах історичного минулого України;
- ❖ розширення поглиблення загальноосвітньої підготовки молоді засобами позакласної, позашкільної роботи;
- ❖ надання допомоги педагогічному колективу навчального закладу у впровадженні активних форм роботи з молоддю;
- ❖ вивчення, охорона і пропаганда пам'яток історії, культури рідного краю;
- ❖ проведення культурно-освітньої роботи серед молоді, інших верств населення.

3. Облік і збереження фондів

Важлива ланка роботи шкільного музею — охорона і збереження пам'яток матеріальної і духовної культури. Ця діяльність спрямована на формування в учнів почуття відповідальності за збереження і примноження історико-культурної спадщини нашого народу, інших народів світу, на підготовку і прилучення молоді до виконання свого громадського обов'язку.

Із завданнями і правилами охорони історичних і культурних пам'яток керівник музею, музейний актив і учні ознайомлюються вже на початковому етапі створення музею. З цією метою слід провести спеціальні теоретичні і

практичні заняття, під час яких методист-музеєзнавець – працівник державного музею – не тільки ознайомить з правилами обліку і збереження музейних фондів, а й навчить складати акти прийому-здачі експонатів, правильно робити записи в інвентарній книзі.

З самого початку комплектування фондів учитель має спрямувати роботу музейної ради на створення сприятливих умов обліку і збереження надходжень, організовувати її у такий спосіб, щоб кожний вихованець ставився до всього зібраного в музеї так, як до власних сімейних реліквій. Шлях до цього – залучення якомога більшої кількості учнів до систематичної роботи з обліку пам'яток матеріальної культури, зібраних у шкільному музеї, роз'яснення важливості цієї роботи.

В організації обліку і збереження музейного фонду – сукупності музейних предметів, цілеспрямовано зібраних у шкільному музеї, слід виходити з того, що оригінальні пам'ятки матеріальної та духовної культури, які мають наукове, політичне, історичне або художнє значення є всенародним надбанням. На підставі закону України "Про музеї та музейну справу" вони включаються до складу музейного фонду країни. Закон визначає навчальні музеї Вузів, загальноосвітніх навчальних закладів (тобто і шкільні музеї) охоронцями музейного фонду країни і вимагає забезпечити охорону зібраних пам'яток.

За збереження експонатів шкільного музею, організацію їх обліку відповідають директор школи і призначений ним керівник музею – працівник школи, який здійснює керівництво роботою шкільного музею.

Керівник шкільного музею зберігає його фонди. Разом з помічниками систематично доглядає за тим, щоби було забезпечене збереження експонатів в експозиції, фондосховищі, архіві. Вони ж організовують облік надходжень до музею, вживають необхідні профілактичні заходи, що запобігають пошкодженню експонатів.

Згідно з "Положенням про шкільний музей" музейний фонд залежно від наукової і художньої цінності матеріалів поділяється на дві групи: фонд основний (оригінальні пам'ятки) і допоміжний, що створюється в процесі роботи над експозицією (схеми, діаграми, макети, муляжі, фотокопії).

Матеріали основного музейного фонду є першоджерелами наших знань про історію, економіку, культуру. Науково визначені, датовані, вони використовуються для створення експозиції, у дослідній роботі. До основного фонду завжди належать меморіальні зібрання, кожний примірник естампа, що вважається самостійним оригінальним твором мистецтва.

Ознаки належності експоната до основного музейного фонду – його оригінальність, здатність бути справді першоджерелом знань, відповідність профілю музею.

У разі припинення діяльності громадського музею оригінальні пам'ятки історії та культури передаються в розпорядження державного музею, де вони перебувають на обліку.

Облік експонатів шкільного музею провадиться з метою їх юридичної, фактичної та наукової охорони. Недостатньо запобігти фізичному знищенню експоната, необхідно забезпечити збереження відомостей про нього, без яких він нерідко втрачає свою цінність. Адже іноді тільки відомості про те, з якими історичними подіями експонат пов'язаний, визначають його наукову, пізнавальну цінність, дають змогу використовувати його у виховній роботі.

На кожний предмет, який надходить до музею, заповнюється картка, що містить відомості про походження, призначення, побутування, час виготовлення і використання предмета, історичне і меморіальне його значення. Заповнюється вона на підставі розповіді того, хто передає експонат, або інших джерел.

Під час передачі музею експоната приватною особою чи організацією необхідно скласти двосторонній акт прийому-видачі. Акт складається в двох примірниках у відповідній формі і затверджується печаткою школи і підписами приймаючої сторони (директор музею) і передаючої сторони (приватна особа або представник організації).

Основний фонд шкільного музею обліковується у книзі надходжень – інвентарній книзі. Книга скріплюється печаткою та завіряється підписом керівника закладу освіти, сторінки мають бути пронумеровані. Запис у книгу робиться одразу, в день надходження експоната в музей. Запис слід робити чітким і зрозумілим. Виривати листки з книги, виправляти написане забороняється.

Облік музейних фондів забезпечує їх юридичну і наукову охорону, сприяючи одночасно і фактичній. Щоб забезпечити охорону музейних фондів, слід додержувати певних правил їх зберігання та використання.

4. Дослідження фольклору та етнографії у системі шкільного краєзнавчого музею

Музейний предмет повинен використовуватися, в першу чергу, не як засіб для ілюстрування, а як джерело дослідження. Тому в музеї навчально-виховного закладу повинна бути довідкова і спеціальна література,

зберігатися матеріали, які відбивають історію самого музею, досвід роботи педагогів та учнів.

Своєрідна не лише природа краю, а й його історія, тому потрібно організувати дослідження соціально-економічного, культурного розвитку краю на різних етапах його існування (діяльність приватного сектору, колгоспів, радгоспів та інших об'єднань).

Особливе місце у музеї займають етнографічні матеріали. Етнографія – історична наука, яка вивчає народи, їх побут, культуру. Термін "етнографія" складається з давньогрецьких слів "етнос" і "графо" – пишу.

Пошукова робота з етнографії, як вся красназнавча робота проводиться у формі стаціонарних досліджень або експедицій.

До стаціонарних досліджень залучаються діти всіх вікових груп, педагоги, батьки, громадськість.

Експедиційна пошукова робота проходить в похідних умовах і загін формується, як правило, із старшокласників. При проведенні експедиції обов'язково залучаються учні, які вміють фотографувати, малювати, копіювати, креслити.

Пошукова робота розпочинається із складання програми. Пропонується декілька варіантів тем пошуку: "Історія поселення", "Народне житло", "Народний одяг", "Землеробська (сільськогосподарська) техніка", "Обрядовість" та інші. Теми можуть мати підтеми: "Землеробство", "Скотарство". "Ремесла". "Городництво і садівництво", "Мисливство", "Бортництво" та ін. Теми можуть носити комплексний характер: "Традиційні ремесла", "Гончарство", "Ткацтво", "Килимарство", "Залізообробні ремесла", а також: "Художня творчість", "Народні пісні, байки, перекази, легенди тощо", "Танці", "Ігри" та ін.

Україна - багатонаціональний край. Тому народний одяг є показником соціально-економічного розвитку суспільства, який змінювався в певні історичні періоди. Ці зміни спостерігаються в тканині, крої, способі носіння, особливостях етнічного оформлення, що виявляється у колористиці, орнаменталі, доповненнях і загальному силуеті одягу, оздоблені талісманами й іншими смисловими атрибутами у вигляді розмаїтих застібок, пов'язок, поясів, підвісок, прикрас тощо.

Особливої уваги заслуговує дослідження вишивок, ткацтва, які є характерними саме для даного регіону.

Цікавими є збирання і дослідження зразків писанкарства.

У музеї присутні матеріали про народні промисли (бондарство та бортництво, обробка шкіри та рогу, килимарство, гончарство, ткацтво, бджільництво, обробка волокна, димарство, мисливство і чабанський

промисел, обробка дерева, металів, лозоплетіння, плетіння з кукурудзяного листя та ін.).

Чимало цікавих питань виникає у дітей пов'язаних з дослідженням теми "Їжа місцевого населення в різні періоди". Тут слід зібрати різні рецепти та складові приготування тієї чи іншої їжі, блюда.

Розглянемо організацію фольклорно-пошукової, дослідницької роботи учнів. Ця робота є важливим засобом прилучення учнів до народної культури, виховання їх на національних традиціях.

Цінність пошукової і дослідницької роботи полягає в тому, що вона активно сприяє розвитку усної і писемної мови школярів. Народні прислів'я, приказки, казки (зібрані у шкільному музеї) – багатий матеріал для уроків української мови і літератури. Вони розширюють словниково-фразеологічний запас учнів, допомагають абстрактному сприйняттю життєвих подій і явищ.

Зупинимось на методах збору фольклору. Вони є різними.

Першим, коли діти виїжджають на канікули до своїх родичів у село і записують фольклорні твори від батьків, дідусів, бабусь, сусідів, односельчан тощо.

Другим є експедиційним метод, який є більш ефективним.

Об'єктами для спостереження і запису є природне побутування, вечорниці, весілля, народні гуляння.

Основні напрямки роботи
шкільного музею етнографії та фольклору

Білоцерківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №6

I. Організаційна робота

	Обрати раду етнографічного музею школи на зборах учнів-ського і педагогічного активу музею; обрати голову ради етнографічного музею школи і розподілити обов'язки між членами ради.	Вересень	Керівник етнографічного музею, актив музею школи.
	Створити сектори: пошукові, фондові, експозиційної роботи, про-світницької роботи.	Вересень	Керівник етнографічного музею.
	Обговорити та затвердити план роботи музею школи.	Вересень	Керівник музею, члени ради музею
	Скласти плани роботи секторів музею фольклору та етнографії школи	Вересень	Керівник музею, члени ради музею
	Організувати роботу ради етнографічного музею школи, секторів музею.	Протягом року	Керівник музею, члени ради музею
	Організувати підготовку екскурсоводів, лекторів і навчання активу етнографічного музею школи.	Вересень	Керівник музею, члени ради музею, керівники секторів музею.
	Встановити творчі зв'язки з музеями та пошуковими загонами інших шкіл району.	Протягом року	Керівник музею, члени ради музею, керівники секторів музею

II. Робота з документацією музею

	Продовжувати облікову роботу різних видів джерел в інвентарній книзі.	Протягом року	Члени ради музею, керівники секторів музею.
--	---	---------------	---

	Проводити облік масових заходів у відповідній книзі.	Протягом року	Ті ж
	Здійснювати облік проведених екскурсій у відповідній книзі.	Протягом року	Ті ж
	Проводити облік навчальних занять у відповідній книзі.	Протягом року	Ті ж
	Оформити акти прийому експонатів музею.	Протягом року	Ті ж

III. Фондова та експозиційна робота

	Поповнювати фонди музею шляхом проведення експедицій, походів, екскурсій, а також використовувати інші шляхи комплектування.	Протягом року	Керівник музею, члени ради музею, керівники секторів музею.
	Облік пам'яток історії та культури, які зберігаються в музеї, проводити в порядку, визначеному в нормативних документах Міністерства культури і мистецтв України	Протягом року	Ті ж
	Організувати роботу щодо зберігання експонатів і комплектування фондів: основних та допоміжних.	Протягом року	Ті ж
	Забезпечити належні умови зберігання матеріалів в експозиціях та фондах музею.	Протягом року	Ті ж
	Створювати нові та поповнювати існуючі експозиції, виставки шкільного музею етнографії та фольклору	Протягом року	Ті ж
	Продовжувати формувати основні і допоміжні фонди музею	Протягом року	Ті ж
	Здійснювати збирання нових етнографічних матеріалів і експонатів.	Протягом року	Ті ж

IV. Освітньо-виховна робота

	Організувати участь учнів у шкільних та міських краєзнавчих заходах	Протягом року	Керівник музею, члени ради музею, заступник директора
--	---	---------------	---

			виховної роботи, вчителі, учні школи
	Організувати вивчення культури та побуту рідного краю під час проведення позаурочної роботи	Протягом року	Ті ж
	Провести екскурсії учнів до шкільного музею	Протягом року	Ті ж
	Висвітлювати у регіональній періодиці проведені заходи у рамках шкільного музею етнографії та фольклору	Протягом року	Керівник музею

V. Краєзнавчо-пошукова та науково-дослідницька діяльність учнів

	Залучати учнів 5-11 класів школи до проведення різних форм і методів шкільних етнографічних досліджень (усне анкетування, інтерв'ю, запис фонограм, спостереження тощо).	Протягом року	Адміністрація школи, керівник музею, вчителі української мови і літератури, історії.
	Проводити пошукові експедиції	Протягом року	Ті ж
	Сприяти виробленню навичок пошукової роботи в учнів 5-8 класів, навичок науково-дослідницької діяльності в учнів 9-11 кл.	Протягом року	Ті ж
	Підготувати на базі музею презентацію учнівських проєктів	Протягом року	
	Сприяти використанню матеріалів шкільного музею в навчально-виховному процесі, для написання рефератів, проєктів, науково-дослідницьких робіт членами Малої академії наук, підготовки до науково-практичних народознавчих та краєзнавчих регіональних конференцій.	Протягом року	

VI. Робота з науковцями, громадськістю, державними музеями, засобами масової інформації

	Організувати зустрічі учнів школи з науковими співробітниками.	Протягом року	
	Організувати відвідування музеїв України	Протягом року	
	Співпрацювати з місцевими краєзнавцями	Протягом року	
	Співпрацювати з регіональними громадськими краєзнавчими організаціями	Протягом року	